Jezus

Verschenen in: George Harinck (hoofdredacteur), *Christelijke Encyclopedie* II, Kampen: Kok, 2005, p. 891-894

Jezus was een jood afkomstig uit Nazaret in Galilea, het noorden van Israël, en is geboren enkele jaren voor het begin van de jaartelling. De naam 'Jezus' is de Griekse vorm (eigenlijk: *Iêsous*) van de Hebreeuwse naam *Jesjoea* en betekent 'de Heer redt'. Deze naam kwam onder de joden veel voor.

De oudste informatie over Jezus staat in de vier evangeliën van het Nieuwe Testament. Daarnaast zijn enkele elementen van de brieven van Paulus en enkele apocriefe evangeliën van belang. Er is echter verschil van mening over de historische betrouwbaarheid van deze evangeliën (zowel de nieuwtestamentische als de apocriefe), aangezien zij enkele decennia na Jezus' leven of nog veel later zijn geschreven. Daarbij zijn de schrijvers beïnvloed door de latere omstandigheden waarin de vroegchristelijke gemeenschap toen verkeerde. Sinds de achttiende eeuw zijn geleerden als Reimarus op zoek gegaan naar de zogenaamde 'historische Jezus';

> hiermee wordt bedoeld dat men de nieuwtestamentische evangeliën en andere teksten kritisch bestudeerde om hieruit los te pellen wat op de mens Jezus van Nazaret zou teruggaan. De resultaten van dit onderzoek lopen echter zeer uiteen. Het blijkt onvermijdelijk dat onderzoekers uit de oudste teksten telkens een beeld van Jezus distilleren dat aansluit bij hun eigen voorkeur. In dit artikel gaan wij uit van de getuigenissen in het Nieuwe Testament zonder onderscheid te maken tussen oudere en wellicht jongere tradities over Jezus.[1]

Volgens het Nieuwe Testament was de moeder van Jezus Maria; volgens de evangeliën van Matteüs en Lucas was zij zwanger geworden door toedoen van Gods Heilige Geest en was zij maagd toen zij Jezus ter wereld bracht. Maria was toen verloofd met Jozef, een timmerman, die soms Jezus' vader wordt genoemd. In wezen beschouwde Jezus echter God als zijn Vader en zichzelf als zoon van God.

Toen Jezus ongeveer dertig jaar was, heeft hij zich door Johannes de Doper laten dopen. De evangeliën vermelden dat de Heilige Geest toen op hem neerdaalde en dat God hem 'mijn geliefde Zoon' noemde (Matteüs 3:13-17; Lucas 3:21-23). Na veertig dagen vasten in de woestijn, waar hij door de duivel op de proef werd gesteld (Matteüs 4:1-11), begon Jezus te verkondigen dat het Koninkrijk van God nabij was en dat men zich hierop diende voor te bereiden (bergrede). Zijn prediking stond in de lijn van Mozes en de oudtestamentische profeten. Ook genas hij mensen van hun ziekten en dreef hij demonen uit (Matteüs 8-9). Zijn onderricht had vaak de vorm van gelijkenissen (parabels), die zowel een verhelderend als een verhullend effect hadden (Matteüs 13). Hij verwierf veel aanhang, maar bij de religieuze leiders riep hij ook weerstand op. Zijn naaste leerlingen beschouwden hem echter als de Messias ofwel de Christus. Na verloop van tijd heeft Jezus zijn volgelingen meermalen erop voorbereid dat hij in Jeruzalem gedood zou worden.

De getuigenissen over de duur van Jezus' publieke werkzaamheid variëren. In de evangeliën van Matteüs, Marcus en Lucas wordt beschreven dat hij na zijn optreden in Galilea naar Judea in het zuiden ging. Daar kwam hij kort voor het joodse paasfeest in Jeruzalem aan, waar hij op aandrang van de religieuze leiders door de Romeinse bezettingsmacht als een opstandeling is gekruisigd. In het evangelie van Johannes wordt echter verteld dat Jezus tenminste driemaal van Galilea naar Jeruzalem is gereisd om daar het paasfeest te vieren; hieruit is af te leiden dat zijn publieke optreden ongeveer drie jaar heeft geduurd.

---

[1] De inspringende passage in blauw is in de *Chr. Encyclopedie* weggelaten.

Jezus duidde zijn dood aan als ‘een losprijs voor velen’ (Matteüs 20:28); hij wees er zo op dat mensen daardoor zouden worden vrijgekocht uit de macht van het kwaad of de duivel. In een ander beeld noemde Johannes de Doper Jezus het lam Gods dat de zonde der wereld wegdraagt (Johannes 1:29). Jezus’ dood is opgevat als een offer waardoor joden en niet-joden die in hem geloofden met God verzoend werden (bijv. Romeinen 3:21-30; 5:1-11; Hebreeën 9:11-28).

Jezus’ leerlingen hebben betuigd dat hij op de derde dag na zijn kruisiging uit de dood is opgewekt, levend aan hen is verschenen en hun nog enig onderricht heeft gegeven. Uit zijn optreden en uit het getuigenis van zijn eerste volgelingen is het christendom voortgekomen. Christenen hebben Jezus niet alleen beschouwd als Christus en als Zoon van God, maar ook als Heer, Verlosser en zelf ook God (bijv. Filippenzen 2:5-11).

Vanaf de vroegste tijd zijn er verschillende visies op Jezus geweest. Volgens het evangelie van Johannes 1:1-18 was hij het vleesgeworden woord van God, maar anderen betwistten dat hij als goddelijke gestalte een echt mens was geworden (1 Johannes 4:1-3). In de tweede eeuw werd in de gnostiek en in het marcionisme de opvatting gehuldigd dat Jezus de zoon was van een hogere God dan de Schepper, de God van het *Oude Testament.[2] Volgens gnostici zou op de mens Jezus bij zijn doop de hemelse gestalte Christus zijn neergedaald. Ook werd wel gezegd dat Jezus niet echt was gekruisigd. Gnostici schreven boeken met uitvoerige nieuwe openbaringen die Jezus in het geheim aan zijn leerlingen zou hebben gegeven.

Tegen deze afwijkende opvattingen in beleed de vroege ‘katholieke’ kerk dat Jezus Christus één was met God de Schepper, en dat hij zelf de Heer, de God van het Oude Testament, belichaamde. Tegen de opvattingen van de priester Arius hebben de bisschoppen die in 325 in Nicea bijeen waren op grond van de Schrift en onder invloed van het neo-platonisme het dogma van de drieëenheid geformuleerd. Dit behelst dat de ene God bestaat uit drie ‘personen’: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. In 451 is in het concilie van Chalcedon vastgesteld dat Jezus Christus zich heeft laten kennen met een goddelijke en een menselijke natuur, en dat deze twee naturen zich tot elkaar verhielden als ‘onvermengd, onveranderlijk, ongedeeld en onscheidbaar’. Sommige kerken konden met dit dogma echter niet instemmen (nestorianisme, monofysitisme).

Niet alleen in de hoofdstroom van het christendom, maar ook in andere religies en bewegingen heeft de figuur van Jezus een plaats gekregen. Zo werd hij vereerd in het door Mani (216-276) gestichte manicheïsme. Evenzo geloofden de katharen in Jezus. Tal van apocriefe overleveringen over Jezus zijn te vinden in de koran en in de latere islamitische literatuur. Volgens de koran was Jezus een profeet, een woord en een geest van God, en is hij niet gekruisigd. Sinds het einde van de negentiende eeuw wordt beweerd Jezus in India of ook in landen als Frankrijk en Engeland zou zijn geweest. Bewijzen hiervoor zijn echter afwezig. In de *new age* beweging heeft men zich regelmatig op nieuwe, esoterische openbaringen van Jezus beroepen. Hierin kan men een parallel zien met de oude gnostische openbaringen.

A. van de Beek, *Jezus Kurios. Christologie als hart van de theologie* (Kampen 1998)
J. van Bruggen, *Christus op aarde* (Kampen 1987)
C.J. den Heyer, *Opnieuw: Wie is Jezus? Balans van 150 jaar onderzoek naar Jezus* (Zoetermeer 2002[5])
R. Kranenborg, *De wonderbaarlijke avonturen van Jezus van Nazaret. Over de waarde van hervonden manuscripten en nieuwe openbaringen* (Kampen 2004)
E. van der Linden, *Wie is die man? Joodse visies op Jezus* (Baarn 2003)
A. McGrath, *Jezus. De God die mens werd* (Zoetermeer 1998)

[2] In de *Chr. Encyclopedie* zijn de laatste twaalf woorden gewijzigd in:
een hogere God dan God de Schepper van het Oude Testament.

G. Parrinder, *Jezus in de koran* (Baarn 1978)
E. Schweizer, *Jezus, de gelijkenis van God. Wat weten wij echt over het leven van Jezus?* (Kampen 1999)

Riemer Roukema